

Nuoren Aallon ergonomia

Ludwig Wittgenstein kirjoitti 1930 esipuhelunokseksessa *Filosofiin huomautuksiinsa*, että ”henki, jonka ilmauksia ovat aikamme teollisuus, arkkitehtuuri, musiikki, fascismi ja sosialismi”, oli ”vieras ja vastenmielinen”. José Ortega y Gasset aloitti samana vuonna *Massojen kapinansa* päivittelemällä modernia, kaikissa suhteissa täyteen ahdettua suurkaupunkia, metonymia kaikelle sille, mikä eliittien ylitse jyräämään innostuneissa massoissa oli iljettävää. Syksyllä 1929 New Yorkin pörssiromahduksesta alkanut maailmanlaajuinen lama oli vuosina 1930–1931 huipussaan, ja Arnold Toynbee kirjasi ylös, kuinka ”miehet ja naiset kaikkialla maailmassa ottivat vakavaan harkintaan ja vilpittömään keskusteluun mahdollisuuden, että läntinen yhteiskuntajärjestelmä luhistuisi ja lakkaisi toimimasta”. Suomessa työttömät kiersivät kerjuulla ja Lapuan liike oli voimissaan.

Täsmälleen samaan aikaan Alvar Aalto oli varsin toisenlaisissa aatoksissa. Hän otti kantaa ”ennakkoluuloisia arkkitehtuurinäkökohtia”, ”pakkoformalismia”, ”pinnallista yhtenäisyyttä” ja ”kehityskielteisyyttä” vastaan, ”rationaalisen suunnittelun” puolesta. Asuntorakentamisen vastuullisuuden piti painaa vaa’assa enemmän kuin jonkin ihanne- tai ”kokonaiskaupungin”. Vanha tapa nähdä kaupunki ”plastisena ykseytenä” tuli korvata käsityksellä siitä ”kasvavana organismina”, jota kaupunkisuunnittelun ”elastisen järjestelmän” tuli vastata.

Touko-syyskuussa 1930 Tukholmassa järjestettiin Gunnar Asplundin suunnittelemissa paviljongeissa Ruotsin käsityöyhdistyksen näyttely, jota myöhemmässä historiankirjoituksessa on pidetty modernismin ratkaisevana läpimurtokohtana pohjoismaiseen arkkitehtuuriin ja muotoiluun. Sen tunnelmissa antamassaan haastattelussa Aalto kuvasi kulttuurimuutosta viittaamalla tapaan, jolla vanha ”hieno sisustustaide” väistyi uusien esineiden (”moottoriveneet, rautatievaunut, jää-

kaapit ja gramofonit”) tieltä. Hän ennakoi ”funkista ylenkatsovan” näyttelyvieraan tunteja arvellen, että tämä jää materiaali vaikutelmien varaan ta juamatta olennaisempaa toimintojen ”sommitelmaa”. Omassa näyttelyraportissaan hän ylisti radikaalia uutta suuntaa: ”pintapuolisen viihtyisyyden” oli syrjäyttävä ”kestävä arkkitehtuurityö”, joka yksin saattoi tarjota ”todella kehityskelpoisia arvoja ihmisen jokapäiväiselle viihtymiselle”.

Näyttelyn jälkimainingeissa syntyneestä, sittemmin legendaarisiksi muodostuneesta ruotsalaisten funktionalistien *acceptera*-manifestista Aalto kirjoitti seuraavana vuonna *Arkkitehti*-lehdessä:

”kirjalla on aktiivivoimaa / arkkitehti joka työskentelee yksityiselle työnantajalle, meidän oloissamme valtio ja kunnat mukaan luettuna, joutuu helposti kaikenlaisten kompromissien lamauttavaan vyyhteen / tietoisuus siitä, että olemme tiedemieskunta, jonka ehdottomaan velvollisuuteen kuuluu joustavan ja organisen kulttuurin rakentaminen, heikenee ja tilalle astuu mukavammin saavutettavat pienet yksityisvoitot lainaamalla loistoa menneisyydestä / accepteran korkea kirjallinen taso (joka nähdäkseni lähinnä on seuraus kollektiivisesta tekijänimestä) lisää kirjan tehokkuutta / sillä on aktiivisoiva ominaisuus joka ulottuu kaikkiin yhteiskuntapiireihin/ accepteran kirjallinen taso on korkeampi kuin minkään aikaisemman meikäläiseltä taholta ilmestyneen kirjan, se kuuluu siinä suhteessa euroopan ylpeimpään kirjalliseen traditioon: kriittilliseen kirjallisuuteen / realinen ja selvä, suoraan asiaan kiinnikäyvä arvosteleva kirjallisuus on meillä miltei olematon / sentapaiset tekijät kuin albert londres, kenties joku mencken, ja samansuuntaiset kriitikot eivät kuulu meidän kir-

jalliseen ilmanalaamme / tässäkin suhteessa acceptera on ilahduttava merkki [...] se on pohjoismaisen ’*appeal to reason*’ [...] erittäin tärkeä aikana jolloin vastuuntuntoa vailla oleva tunneajattelu parhaillaan valmista katastroofia/ alvar aalto/”

Aikakauden tunnetuimpien tutkivien journalistien, ranskalaisen Albert Londresin ja yhdysvaltalaisen Henry Louis Menckenin, innoittamana Aalto käytti muillakin foorumeilla puheenvuoroja tavallista ihmistä palvelemaan asettautuvan ”joustavan ja orgaanisen” kulttuurin puolesta. *Domus*-lehdessä hän kirjoitti 1930, kuinka ”jokainen yksilö merkitsee energiaa”. Aihetta ”kulttuuri kontra sivilisatsiooni” käsitellessään hän puhui valtamerilaivasta, jossa kulttuuri tarkoittaa ”sitä tasapainoista menttaliteettia, joka syntyy työstä, sen järjestelystä ja mutkattomasta arkielämästä, jossa epäoleellisuudet saavat komiikan osan”. Riittää, kun hyttivuoiteessa on ”kursailematonta mukavuutta”, joka mahdollistaa makoilun, hyvästä kirjasta nauttimisen ja suhtautumisen lämmöllä ”orgaaniseen kokonaisuuteen”, jonka osia matkustaja, hänen leponsa ja laiva ovat. Mutta voi! Saman laivan yläkannella pasteeraa ”neiti Mary Astor”, joka ei osaa suhtautua nykyajan mukavuuksiin nykyajan mukavuuksina, vaan joka tuo laivalle ”empiirisängyt, muotitapetit ja cocktail-Victor Hugo-Montespan -kulttuurin” – todellisuudessa siis aidon kulttuurin täyden vastakohtan.

Aalto esiintyi ”bio-dynaamisten muotojen” kannattajana ja ”vanhentuneitten symmetria-akselien ja fasa-diarkkitehtuurin sanelemien tavallisten huoneitten” kriitikkona. Pois jouti ”tunnepohjainen suuruuksien käsitteily”, joka saattoi johtaa vain ”sattumoiden alaiseen” ja siten ”epäorgaaniseen kokonaisuuteen”, toisin kuin keskittyminen seikkoihin, joita voitiin ”tieteellisesti teknillisen tuotannon yhteydessä käsitellä”. Teknokratian lisäksi hän

puhui kuitenkin myös murtuneen patriarkalismin paljastaman ”perheen desentralisaation” ja uuden ”vapaan minän” velvoituksista.

Tämän ohella väkevin Aallon kannanotoista sisältyi hänen seuraavana vuonna saksalaiselle yleisölle laatimaansa puheenvuoroon suomalaisesta maaseutuarkkitehtuurista. Hän arvioi, ettei maaseutukaupunkeja varten ollut ”rakennusmenetelmää, joka olisi orgaanisesti kehittynyt” niiden pulmia selvittämään, saati että olisi kehkeytnyt ”kokonaisvaltaista organisaatiosuuntaa”. Pikemminkin ”reuna-alueilla” rehoitti ”epäorganaisia uusia esikaupunkeja eikä juuri yhtään järjestettyä asuntoaluetta”. Aallon sanoin niin Suomessa kuin muuallakin ”rakentamisessa ja kaupunkisuunnittelussa on siis hyvin vähän rakennustaidetta orgaanisen rakentamisen mielessä”.

Orgaanisuutta arkkitehtuurissa ja kaupunkikehityksessä olivat painotta- neet esimerkiksi niinkin erilaiset hahmot kuin Frank Lloyd Wright ja Wal-

ter Gropius. Suomessa vastaavia ajatuksia olivat vaalineet yhtä hyvin Eliel Saarinen kuin Sigurd Frosterus. Aalto näytti omaksuvan organisoinnin ja orgaanisuuden aivan erityisellä tavalla. 1932 hän täsmensi käsitettään toteamalla, että ”[p]uhelin päälinjoineen, paikalliskeskukseineen ja niistä haarautuvine erillislinjoineen on organisaatioltaan mahdollisimman lähellä luonnon biologista järjestysperiaatetta, paikallisesti ryhmittyneiden solujen kommunikaatiota”.

Ylistämällä orgaaniseksi juuri tekniikan viimeisimpiä ihmeitä, valta-merilaivoja ja puhelinverkostoja, Aalto onnistuu tuomaan spengleriläisen kulttuuri-sivilisaatio -vastakkainasettelun sen *sisään*, mikä Spenglerille (ja Wittgensteinin ja Ortegan kaltaisille muille kulttuuripessimisteille) oli kokonaisuudessaan kartettavaa ja kauhisteltavaa sivilisaatiota. Hänen tapansa neutralisoida aikansa filosofisessa valtavirrassa kukoistanut kulttuuripessimismi oli myöntää, että se on totuus,

mutta kiistää samalla, että se on *koko* totuus. Vielä kulttuurin rappeuduttua sivilisaatioksikin oli mahdollista valita, eletäänkö sivilisaatiossa sivilisaation hengessä vai kulttuurin hengessä. Tunneajattelun valmistama katastrofi oli nurkan takana, mutta ainakaan modernilla arkkitehtuurilla ei ollut osuutta siihen.

»Olenaisinta on juuri lentokoneesta avautuva näkymä, kokonaisvaltainen tilakokemus. Se muuttaa kokonaan vanhan arkkitehtuurikuvamme.»

Moholy-Nagy 1929